

Joanna Rzeźniowiecka

Henryk Sienkiewicz, *Potop*, cykl scenariuszy

1. *Nazywam się Kmicic, Andrzej Kmicic*. O ponadczasowości bohatera *Potopu*
2. Od warchoła do anioła. O przemianie Andrzeja Kmicica
3. Sarmata w blasku fleszy. *Potop* Henryka Sienkiewicza
4. *Gra o tron w Potopie* Henryka Sienkiewicza
5. Co Henryk Sienkiewicz zrobił z historią?

LEKCJA 1

Temat: *Nazywam się Kmicic, Andrzej Kmicic*. O ponadczasowości bohatera *Potopu*

Czas trwania: 2 x 45 min

Cele wynikające z podstawy programowej

Uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworu literackiego potrzebne konteksty (I.1.15);
- formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej (III.1.1);
- zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie (III.2.1);
- buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata (III.2.2);
- w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów (III.2.10);
- porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach (IV.2).

Metody nauczania

- praca indywidualna
- praca w grupach
- rozmowa kierowana
- burza mózgów
- analiza i interpretacja wybranych scen filmowych

Środki dydaktyczne

- wybrane fragmenty filmów akcji z cyklu przygód Jamesa Bonda (*Casino Royale* [2006], *Ośmiorniczka* [1983], *Spectre* [2015], *Skyfall* [2012])
- wybrane fragmenty adaptacji *Potop Redivivus* w reż. Jerzego Hoffmana, 2014¹
- karta pracy służąca charakterystyce bohaterów

---

¹ Oryginalny film w reżyserii Jerzego Hoffmana został nakręcony w 1974 r. *Potop Redivivus* jest wersją cyfrowo odnowioną i skróconą.

Przebieg zajęć

1. Tym tematem otwieramy cykl zajęć poświęconych głównemu bohaterowi *Potopu*, Andrzejowi Kmicicowi. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od wyświetlenia fragmentu filmu *Casino Royale* w reżyserii Martina Campbella (chodzi o początkową scenę pościgu, YouTube: *Casino Royale Movie Clip – Parkour Chase* (2006); czas: 51”–2’45”). Prosi o uważne obejrzenie wybranej sceny.

2. Nauczyciel rysuje na tablicy graf i w jego centrum umieszcza opisowy, umowny tytuł sceny: *Pościg na dźwigach*. Prosi uczniów o przyporządkowanie tej sceny do określonego gatunku filmowego oraz podanie cech potwierdzających tę przynależność. Uczniowie powinni uwzględnić w swoich wypowiedziach zarówno zdarzenia, jak i działania bohaterów pokazane we fragmencie.

Wyświetlona scena – obserwacje ucznia	rozpoznaje gatunek: film akcji, zauważa dynamikę prezentowanych zdarzeń, zdarzenia na granicy prawdopodobieństwa, szybki montaż, strzelaninę, sceny kaskaderskie, napięcie i emocje u bohaterów i świadków zdarzenia, muzykę budującą nastrój oraz dźwięki, np. złapanie pistoletu
Bohaterowie sceny – obserwacje ucznia	konsekwentni w działaniu, brawurowi, odważni, podejmują ryzyko utraty życia, silni, brutalni, skupieni na swoim działaniu, profesjonalni, pełni emocji, niezniszczalni

3. Po zapisaniu spostrzeżeń uczniów na tablicy nauczyciel zadaje pytanie:

– Dlaczego, waszym zdaniem, w cyklu rozmów o *Potopie* Henryka Sienkiewicza obejrzelismy tę właśnie scenę, pochodzącą ze współczesnego kina?

Odpowiedzi uczniów mogą dotyczyć różnych aspektów omawianego dzieła literackiego, niekiedy mogą być tylko intuicyjne. Wypowiedzi uczniów nauczyciel komentuje stwierdzeniem, że z pewnością w powieści historycznej, jaką jest *Potop*, możemy odnaleźć cechy kina akcji, ale nasza uwaga będzie skupiała się na charakterystyce głównego bohatera powieści Sienkiewicza, Andrzeja Kmicica.

Przewidywana odpowiedź ucznia:

- fabuła *Potopu* jest dynamiczna
- bohater, Andrzej Kmicic, należy do postaci w typie „zabili go i uciekł”
- w tekście mamy do czynienia z pojedynkami, np. Wołodyjowski – Kmicic
- pojawiają się sceny batalistyczne, czyli też jest obecna walka
- możemy zaobserwować bohaterów kontrastowo wykreowanych, np. patriotów i zdrajców

4. Uczniowie będą porównywali *Potop Redivivus* w reżyserii Jerzego Hoffmana ze współczesnymi filmami akcji (skupiając się na kreacji bohaterów).

Uczniowie zostają podzieleni na grupy. Otrzymują karty pracy (załącznik nr 1). Po obejrzeniu po kolei (według zapisu w tabeli) krótkich scen z filmów akcji oraz scen z filmu *Potop Redivivus* uczniowie wypełniają dwie kolumny tabeli – jedną poświęconą Andrzejowi Kmicicowi, drugą – typowemu bohaterowi kina akcji.

Fragmenty filmów:

Zestaw	<i>Potop Redivivus</i>	Fragmenty filmów z Jamesem Bondem
1.	Śmierć Rekucia (24'55''–27'14'')	<i>Skyfall</i> , reż. Sam Mendes (38''–2'19'')
2.	Pojedynek Kmicica z Wołodyjowskim (37'40''–41'26'')	<i>Spectre</i> , reż. Sam Mendes (9'29''–11'20'')
3.	Unicestwienie szwedzkiego kartacza na Jasnej Górze (124'43''–124'52'')	<i>Ośmiorniczka</i> , reż. John Glen (114'55''–115'25'')
4.	Obrona króla Jana Kazimierza w wąwozie (144'10''–145'46'')	<i>Casino Royale</i> , reż. Martin Campbell (114'17''–114'35'')

Uczniowie oglądają wskazane fragmenty filmów, następnie w grupach uzupełniają kartę pracy, wpisując w puste pola zaobserwowane zachowania i emocje bohaterów.

- a) Po wypełnieniu wszystkich pól przez uczniów nauczyciel prosi każdy zespół o podanie, ile znalazł cech łączących Andrzeja Kmicica z bohaterem filmów akcji – Jamesem Bondem.
- b) Następnie uczniowie czytają na forum klasy najczęściej powtarzające się cechy i zapisują je na tablicy, tym samym charakteryzując Kmicica jako bohatera kina akcji. W trakcie zapisywania cech zapewne pojawią się takie, które nie pasują do dość jednowymiarowej sylwetki Kmicica – Bonda jako superbohatera. Mogą to być np.: wahanie, czułość, rozterki, wzruszenie. Wówczas nauczyciel zapisuje je na osobnym polu i podkreśla, że nie rozpatrujemy literatury, tylko adaptację filmową. Powieściowy Andrzej Kmicic jest postacią bardziej wielowymiarową, głębszą, ale będziemy analizowali ten aspekt jego osobowości na osobnej lekcji.

5. Kiedy wszystkie cechy zostaną zapisane, nauczyciel, nawiązując do tematu lekcji, zadaje pytanie:

– Co, waszym zdaniem, zdecydowało o tym, że Andrzeja Kmicica można nazwać Jamesem Bondem XIX wieku?

Uczniowie w odpowiedzi mogą odwołać się do rodowodu bohatera powieści awanturkowej, wskazać na zręczność pisarstwa Sienkiewicza lub potwierdzić sugestie, że teksty kultury są połączone ponadczasowymi wzorami, schematami. W czasie dyskusji powinni powoływać się zarówno na obejrzone sceny, jak i fragmenty tekstu powieści historycznej.

Lekcja kończy się zapisaniem na tablicy najbardziej przekonujących odpowiedzi na zadane pytanie, nauczyciel zaś podkreśla jeszcze raz skomplikowaną naturę Andrzeja Kmicica i niejednoznaczność jego charakteru – *do tego człowieka wszystko podobne*, zapowiadając kolejne lekcje poświęcone analizie osobowości bohatera.

Załącznik nr 1

Bohaterowie	Andrzej Kmicic w filmie <i>Potop Redivivus</i> (2014)	James Bond w filmach: <i>Skyfall</i> (2012), <i>Spectre</i> (2015), <i>Ośmiorniczka</i> (1983), <i>Casino Royale</i> (2006)
Zestaw 1.		
Zestaw 2.		
Zestaw 3.		
Zestaw 4.		
Wnioski		

Lekcja 2

Temat: Od warchoła do anioła. O przemianie Andrzeja Kmicica

Czas trwania: 45 minut

Cele wynikające z podstawy programowej

Uczeń:

- wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe (I.1.8);
- rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek ze zjawiskami społecznymi, historycznymi i egzystencjalnymi; poddaje ją refleksji (I.1.9);
- rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (bohaterów, akcji, wątków, motywów); interpretuje je i wartościuje (I.1.10);
- przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej (I.1.14);
- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty (I.1.15);
- analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację (I.2.2);
- formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych (III.1.1);
- rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach (III.1.6);
- zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie (III.2.1);
- buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata (III.2.2);
- zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, głos w dyskusji (III.2.4);
- w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów (III.2.10);
- rozwija umiejętność pracy samodzielnej przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska (IV.1);
- porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach (IV.2);
- wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi (IV.6).

Metody nauczania

- miniwykład
- dyskusja
- symulacja sytuacji i zachowania
- praca w grupach/parach
- praca z tekstem

Środki dydaktyczne

- tekst *Potopu* Henryka Sienkiewicza
- tabela podsumowująca analizę biografii przeznaczona do uzupełnienia przez ucznia (załącznik nr 1a)
- zestaw karteczek z wydarzeniami z życia bohatera – Andrzeja Kmicica (załącznik nr 1b)

Przebieg zajęć

1. Nauczyciel prosi, aby uczniowie w parach przedyskutowali zagadnienie zmiany profilu klasy. Na koniec rozmowy powinna zapaść decyzja o pozostaniu przy dotychczasowym profilu lub o jego zmianie.

2. Nauczyciel odwołuje się do podanego przykładu zmiany profilu, a następnie inicjuje dyskusję na temat zmian, których dokonujemy w naszym życiu. Dyskusja toczy się na forum i jest kierowana następującymi pytaniami:

– Jakie są przyczyny zmian? Co motywuje nas do zmiany? Czy zmiana jest zawsze dobra? Jakie skutki powoduje?

Ważne jest, aby uczniowie rozstrzygający wcześniej problem zmiany profilu klasy podczas rozważania wszelkich za i przeciw doświadczyli trudności w podejmowaniu decyzji. W tej części lekcji uczniowie mogą powoływać się również na przykłady już omówionych tekstów i poznanych filmów, w których widoczna jest metamorfoza bohatera literackiego bądź filmowego. Dyskusja na temat przemiany człowieka ma podkreślić odwieczną obecność tego motywu w wielu tekstach kultury, a przede wszystkim uświadomić, że nie jest to łatwa sytuacja dla bohatera. Podjęcie decyzji o jakiegokolwiek zmianie jest trudne, a sama zmiana to długotrwały proces, na który składa się kilka etapów.

3. Nauczyciel informuje uczniów, że celem zajęć będzie ponowne przyjrzenie się biografii kontrowersyjnego i niejednoznacznego bohatera, jakim jest Andrzej Kmicic, i rozważenie przyczyn, które motywowały go do podjęcia konkretnych działań wpływających na jego metamorfozę.

4. Nauczyciel przybliży uczniom narzędzie wykorzystywane często w psychologii, określane mianem koła zmian. Zapoznaże uczniów (miniwykład) z treścią zapisaną w pierwszej i drugiej kolumnie tabeli (załącznik nr 1a: faza zmiany zachowania i charakterystyka etapu).

Następnie uczniowie dzielą się na pięć grup. Każda z nich losuje jedną fazę zmiany. Uczniowie otrzymują również karteczki, na których zostały zapisane najważniejsze wydarzenia z życia bohatera (załącznik nr 1b). Zadaniem uczniów będzie przedyskutowanie i przeanalizowanie sytuacji z życia Kmicica, a następnie przyporządkowanie konkretnych wydarzeń do wylosowanej przez grupę fazy. Na otrzymanej tabeli (załącznik nr 1a) uczniowie przyklejają karteczki z wydarzeniami z biografii bohatera.

Przykładowo wypełniona tabela (opis umieszczony w kolumnach 1. i 2. pochodzi ze strony www.lider.szs.pl):

Faza zmiany zachowania	Charakterystyka etapu	Przykłady z życia Andrzeja Kmicica
Prekontemplacyjna	Człowiek nie widzi problemu, nie ma jeszcze świadomości, że powinien pracować nad pewnymi cechami, zachowaniami, nie ma zamiaru w najbliższym czasie zmieniać swoich zachowań, pod wpływem namów lub presji na chwilę zmienia swoje działania, ale gdy znika presja, wraca do starych zachowań.	<ul style="list-style-type: none"> – Kmicic po raz pierwszy spotyka Oleńkę i jest przekonany o szybkim ślubie. – Kmicic w akcie zemsty pali Wołmontowicze. – Kmicic wraz z kompanami strzela do portretów przodków Billewiczówny. – Kmicic porywa Oleńkę. – Kmicic pojedynkuje się z Wołodyjowskim i zostaje pokonany.
Kontemplacyjna	Człowiek uświadamia sobie swój problem, zaczyna myśleć o zmianie, rozważa za i przeciw, nie jest jednak gotowy do wprowadzenia zmiany w życie.	<ul style="list-style-type: none"> – Kmicic na uczcie w Kiejdanach opowiada się po stronie Radziwiłłów przeciwko królowi Janowi Kazimierzowi. – Kmicic ratuje przed śmiercią pułkowników króla. – Kmicic przez chwilę ma postanowienie, że oddali swoich kompanów na prośbę Oleńki. – Po pojedynku Kmicic dowiaduje się od Wołodyjowskiego, że Oleńka jednak go kocha. – Kmicic jest zrozpaczony, ponieważ zdaje sobie sprawę z tego, że przysięgając Radziwiłłowi, zdradził króla i kraj.
Działanie	Człowiek modyfikuje swoje zachowania, praktyki i środowisko, aby rozwiązać swój problem. Wymaga to konsekwencji, czasu i energii.	<ul style="list-style-type: none"> – Kmicic jedzie na Śląsk, aby oddać się w służbę Janowi Kazimierzowi. – Kmicic porywa księcia Bogusława Radziwiłła. – Kmicic przybiera nowe imię: Babinicz. – Kmicic bierze czynny udział w obronie Jasnej Góry (wysadzenie kolubryny).
Utrzymanie zmiany	Człowiek stara się zapobiegać powrotowi do poprzednich zachowań oraz utrwalić to, co uzyskał przez swoje działanie.	<ul style="list-style-type: none"> – Kmicic ocala życie króla Jana Kazimierza w wąwozie górskim. – Kmicic decyduje się wyruszyć na kolejną bitwę, mimo że oddala go to od spotkania z Oleńką. – Kmicic spowiada się przed królem Janem Kazimierzem i uzyskuje przebaczenie. – Kmicic, dowodząc Tatarami, walczy przeciwko Szwedom. – Kmicic ratuje z rąk Sakowicza mieszkańców Wołmontowicz.
Zakończenie	Zmiana jest całkowicie zintegrowana ze stylem życia człowieka. Osiągnięcie sukcesu.	<ul style="list-style-type: none"> – Kmicic poślubia Oleńkę Billewiczównę. – Król w swoim liście uznaje Kmicica za bohatera narodowego.

5. Po zakończeniu tej części pracy każda grupa wyznacza dwie osoby, z których jedna odgrywa rolę Kmicica, druga – jego trenera (coacha). Obie przygotowują rozmowę dotyczącą zmiany. Potem prowadzą tę rozmowę na żywo, na forum całej klasy, w odpowiedniej kolejności. Aby zachować chronologię, zaczyna grupa, która wybrała fazę prekontemplacji, finalizuje grupa zajmująca się zakończeniem. Rozmowa ma dotyczyć mechanizmów zmian, wątpliwości i decyzji bohatera. Pozostałe osoby z grupy są obserwatorami i robią notatki. W rozmowie muszą się pojawić zdarzenia z powieści. Nauczyciel powinien pilnować dyscypliny merytorycznej pod tym względem. Każdy uczeń grający rolę trenera (coacha) stara się motywować „swojego” Kmicica do zmiany na lepsze i do utrzymania tego stanu. Te 2–3-minutowe rozmowy powinny być ukazaniem faz przemiany i swoistym podsumowaniem pracy nad tematyką zmiany w życiu Andrzeja Kmicica.

Przewidywane odpowiedzi uczniów:

- podjęcie decyzji o zmianie nie jest łatwe, ponieważ zmienia nie tylko nas, ale również świat wokół
- zmiana jest procesem i trzeba przejść kolejne etapy, nie zatrzymując się na jednej fazie, np. kontemplacyjnej
- zmiana wymaga ogromnej motywacji wewnętrznej
- inicjatorami zmian, których dokonujemy w sobie, są bardzo często inni ludzie
- autorefleksja jest konieczna, aby zobaczyć, co można w sobie zmienić
- podejmując decyzję o zmianie, decydujemy się na ryzyko

Zadanie domowe

1) Czy warto się zmieniać...? Rozważ problem i napisz rozprawkę, w której odwołasz się do bohaterów *Potopu* Henryka Sienkiewicza i postaci z wybranego tekstu kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

(Nauczyciel może zarekomendować uczniom obejrzenie w domu filmów prezentujących metamorfozę bohatera, np. *Patriotę* w reż. M. Gibsona lub *Jabłko Adama* w reż. A.T. Jensena.)

2) Przypomnij sobie, co wiesz o sarmatyzmie.

Załącznik nr 1a

Faza zmiany zachowania	Charakterystyka etapu	Przykłady z życia Andrzeja Kmicica
Prekontemplacyjna	Człowiek nie widzi problemu, nie ma jeszcze świadomości, że powinien pracować nad pewnymi cechami, zachowaniami, nie ma zamiaru w najbliższym czasie zmieniać swoich zachowań, pod wpływem namów lub presji na chwilę zmienia swoje działania, ale gdy znika presja, wraca do starych zachowań.	
Kontemplacyjna	Człowiek uświadamia sobie swój problem, zaczyna myśleć o zmianie, rozważa za i przeciw, nie jest jednak gotowy do wprowadzenia zmiany w życie.	
Działanie	Człowiek modyfikuje swoje zachowania, praktyki i środowisko, aby rozwiązać swój problem. Wymaga to konsekwencji, czasu i energii.	
Utrzymanie zmiany	Człowiek stara się zapobiegać powrotowi do poprzednich zachowań oraz utrwałać to, co uzyskał przez swoje działanie.	
Zakończenie	Zmiana jest całkowicie zintegrowana ze stylem życia człowieka. Osiągnięcie sukcesu.	

Załącznik nr 1b

Kartki z zapisem wydarzeń z życia Andrzeja Kmicica – do pocięcia i przekazania pełnego pakietu każdej z grup.

Kmicic na uczcie w Kiejdanach opowiada się po stronie Radziwiłłów przeciwko królowi Janowi Kazimierzowi.	Kmicic jedzie na Śląsk, aby oddać się w służbę Janowi Kazimierzowi.	Kmicic bierze czynny udział w obronie Jasnej Góry (wysadzenie kolubryny).
Kmicic ocala życie króla Jana Kazimierza w wąwozie górskim.	Kmicic po raz pierwszy spotyka Oleńkę i jest przekonany o szybkim ślubie.	Kmicic wraz z kompanami strzela do portretów przodków Billewiczówny.
Kmicic w akcie zemsty pali Wołmontowicze.	Kmicic porywa Oleńkę.	Kmicic pojedynkuje się z Wołodyjowskim i zostaje pokonany.
Kmicic ratuje przed śmiercią pułkowników króla.	Kmicic porywa księcia Bogusława Radziwiłła.	Kmicic przybiera nowe imię: Babinicz.
Kmicic spowiada się przed królem Janem Kazimierzem i uzyskuje przebaczenie.	Kmicic, dowodząc Tatarami, walczy przeciwko Szwedom.	Kmicic decyduje się wyruszyć na kolejną bitwę, mimo że oddala go to od spotkania z Oleńką.
Kmicic ratuje z rąk Sakowicza mieszkańców Wołmontowicz.	Król w swoim liście uznaje Kmicica za bohatera narodowego.	Kmicic poślubia Oleńkę Billewiczównę.
Kmicic przez chwilę ma postanowienie, że oddali swoich kompanów na prośbę Oleńki.	Po pojedynku Kmicic dowiaduje się od Wołodyjowskiego, że Oleńka jednak go kocha.	Kmicic jest zrozpaczony, ponieważ zdaje sobie sprawę z tego, że przysięgając Radziwiłłowi, zdradził króla i kraj.

LEKCJA 3

Temat: Sarmata w blasku fleszy. *Potop* Henryka Sienkiewicza

Czas trwania: 2 x 45 min

Cele wynikające z podstawy programowej

Uczeń:

- wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe (I.1.8);
- rozpoznaje tematykę i problematykę tekstu oraz jego związek z epoką baroku i pozytywizmu (I.1.9);
- rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji; interpretuje je i wartościuje (I.1.10);
- przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie propozycji interpretacyjnych (I.1.15);
- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty oraz je interpretuje (I.1.16);
- przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych (I.2.1);
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.6);
- stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji (II.3.9);
- formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych (III.1.1);
- zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie (III.2.1);
- buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki (III.2.2);
- zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji (III.2.4);
- w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów (III.2.10);
- stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe (III.2.11);
- rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska (IV.1);
- porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach (IV.2);
- korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej (IV.3);
- wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi (IV.6);
- wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji (IV.7).

Metody nauczania

- analiza wypowiedzi ustnych w pracy zespołowej
- wypowiedź ustna
- dyskusja kierowana
- elementy dramy
- metoda stolików eksperckich

Środki dydaktyczne

- definicja sarmatyzmu (załącznik nr 1)
- tabela do zapisywania wniosków z opracowania sfer życia sarmatów (załącznik nr 2)
- reprodukcja portretu szlacheckiego z XVII lub I poł. XVIII wieku, np. portret imaginacyjny Stanisława Antoniego Szczuki żyjącego w XVII wieku (załącznik nr 3)
- tabela zawierająca porównanie celebrytów i sarmatów (załącznik nr 4)

Przebieg lekcji

1. Nauczyciel odwołuje się do wiedzy uczniów na temat poznanego w epoce baroku zjawiska sarmatyzmu. Uczniowie powinni już znać przyczyny pojawienia się tego zjawiska kulturowego, zatem można ich poprosić o wskazanie cech polskiej szlachty żyjącej w tamtych czasach. Aby pomóc uczniom w przypomnieniu sobie tych wiadomości, nauczyciel rozdaje kserokopie hasła „sarmatyzm”, pochodzącego ze *Słownika literatury staropolskiej* (załącznik nr 1).

2. Uczniowie czytają treść definicji sarmatyzmu, następnie wypisują w punktach wszystkie zauważone przez siebie cechy, którymi charakteryzowała się szlachta XVII wieku.

3. Nauczyciel wspólnie z uczniami porządkuje te informacje, zapisując je na tablicy: obyczajowość, religijność, patriotyzm, moda, osobowość. Nauczyciel rozdaje uczniom tabele, w których zostaną zapisane wnioski z opracowania podanych zagadnień w grupach (załącznik nr 2).

4. Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą stolików eksperckich. Klasa dzieli się na tyle grup, ile sfer życia szlachty zapisano w tabeli do opracowania (załącznik nr 2). Uczniowie siadają wokół stołów i w grupach opracowują wylosowane zagadnienie od 1. do 5. Obok zaproponowano sposób realizacji tematu.

1. OBYCZAJOWOŚĆ – scenka, minireportaż
2. RELIGIJNOŚĆ – scenka, minireportaż
3. PATRIOTYZM – scenka, minireportaż, audioguide
4. OSOBOWOŚĆ – kreacja awatara
5. MODA – wybieg modowy

Sugerowane metody pracy:

- **przygotowanie scenek** – opracowanie scenek obyczajowych z udziałem „szlachty”, np. rozmowy w gospodzie, politykowanie w sejmiku, wyjazd na polowanie, stylizowanie mowy, udawanie gestów, przygotowanie prostych atrybutów;
- **audioguide** – nagranie przewodnika, z którym poruszamy się po szlacheckim dworku lub słyszymy relację z bitwy albo pojedynku (użycie dyktafonu w telefonie, imitowanie dźwięków);
- **kreacja awatara** – zaprojektowanie w rysunku lub prostym programie do kreacji postaci/awatarów typowego szlachcica sarmaty i typowej dla niego wypowiedzi na wybrany temat; wypowiedź może być fragmentem z powieści *Potop*;

– **wybieg modowy** – trudniejsze do realizacji, gdyż potrzeba materiałów do przedstawienia przynajmniej umownych części stroju sarmaty/sarmatki (ewentualnie można tylko markować elementy stroju, np. szablę, czapkę); pełniejszy strój mógłby być pomysłem na projekt kilkudniowy zakończony pokazem;

– **minireportaż** – wykonanie za pomocą telefonu krótkiego (1–2 min) filmu, który byłby zapisem reporterskim fragmentu życia szlachcica sarmaty; treść odnosiłaby się do jednego z modułów zaproponowanych grupom.

Zadaniem uczniów pracujących metodą stolików eksperckich jest rzetelne opracowanie wylosowanego zagadnienia (stanie się ekspertem w danej dziedzinie życia sarmatów). Uczniowie pracują w grupach, mając do wyboru metody prezentacji omawianych zagadnień. Zadaniem każdej grupy będzie odnalezienie w *Potopie* Sienkiewicza przejawów sarmatyzmu na temat przydzielony grupie. Uczniowie po przeczytaniu lektury na pewno będą sporo pamiętali, ale niektóre cechy szlachty czy sytuacje mogą zostać zapomniane (jest to obszerna powieść), warto zatem skorzystać z zestawu motywów zaproponowanych na stronie Wolne Lektury. Uczniowie powinni mieć również dostęp do całego tekstu *Potopu*.

Po intensywnej pracy w grupach uczniowie na tle „ścianki” (załącznik nr 3, reprodukcja obrazu prezentującego typowego XVII-wiecznego sarmatę) przedstawiają przygotowywane w grupach inscenizacje/prezentacje.

5. Gdy uczniowie skończą swoje wystąpienia, nauczyciel konfrontuje opis sarmackiej szlachty z bliskim uczniom zjawiskiem celebrytizmu we współczesności.

– Czy szlachtę sarmacką można nazwać celebrytami XVII wieku? Jakie są cechy łączące te dwie grupy społeczne?

6. Uczniowie podają cechy celebrytów, komentują je i zapisują w tabeli (załącznik nr 4), a następnie odnoszą do cech szlachty XVII wieku.

Przykładowo wypełniona tabela:

Aspekt	Celebryci XXI wieku	Szlachta polska XVII wieku
Kreowanie wizerunku	dbają o swój wizerunek, często prezentują się w mediach (sesje zdjęciowe) i „na ściankach”; organizują pełne przepychu imprezy, np. śluby	zamawiali portrety tworzące genealogię rodu szlacheckiego, mieli bogaty ceremoniał ślubów, chrzcin, pogrzebów, popularne były portrety trumienne
Wygląd zewnętrzny	wyróżniają się strojem zgodnym z aktualną modą albo tworzą nowe trendy, często zupełnie niezwykle, wręcz szokujące	strój jest istotnym elementem kultury sarmackiej potwierdzającym status społeczny, sarmaci malowani byli z różnymi rekwizytami
Stosunek do sławy	„znani są z tego, że są znani”, zależy im na popularności, są rozpoznawalni, lubią być w centrum zainteresowania	cieszy ich sława, ich działania są spektakularne i wyróżniają się przepychem (uczty, kuligi, wyprawy z wizytą, pogrzeby)
Przywileje	mają swoje ulgi w miejscach publicznych, łatwiej wybacza im się różne rzeczy, korzystają ze swojej popularności, często jej nadużywając	do nich należało wyłączone prawo własności ziemskiej, prawo do nabywania soli po niskiej cenie, ponadto mieli zagwarantowane: wolność od uwięzienia przed wydaniem wyroku sądowego, wolność od podatków, wyłączność

		na dostęp do godności świeckich i publicznych
Gadżety	kupują dobre samochody, drogą elektronikę, często testują nowinki techniczne jako influencerzy	ich pojazdy, broń i przedmioty codziennego użytku były wykonane z drogich materiałów i ozdobione szlachetnymi kamieniami (sanie, karabela, kontusz, ozdobne pistolety, drogie konie z rzędem, czyli uprzężą, egzotyczne, orientalne przedmioty)
Biografia	umiejętnie opowiedziana, dzięki której odbiorcy będą mogli utożsamić się z celebrytą, często mieści się w formule od „zera do bohatera”; skandal jest czasem drogą do promocji siebie	ważne było pochodzenie (sarmackie!), drzewo genealogiczne, chwalili się znajomościami, koneksjami, jakąś rodzinną tajemnicą lub spadkiem
Umiejętności	cechuje ich niekonięcznie wiedza merytoryczna, raczej robienie wokół siebie „szumu” medialnego	byli niechętni rzetelnej nauce, przedkładali wystawne życie nad wiedzę

7. Po wypełnieniu tabeli nauczyciel wspólnie z uczniami podsumowuje poruszony na lekcjach temat i prosi o zajęcie stanowiska wobec roli sarmatów w XVII wieku i w *Potopie*. We wniosku powinien zostać zawarty istotny fakt, że szlachta w hierarchii społecznej należała do grupy uprzywilejowanej, uważającej się za lepszą od innych, zapewniała sobie prawo do nieśmiertelności przez portrety, podkreślała swoje pochodzenie i budowała swój wizerunek, demonstrując pobożność i oddając się wybranym, wyróżniającym ją rozrywkom. Można zatem odnaleźć w szlachcie XVII wieku cechy celebrytizmu.

Bibliografia

1. K. Łapińska, *Postrzeganie celebrytów dawniej i dziś. Autokreacja wizerunkowa kontra wizerunek medialny*, [w:] *Dyskurs autopromocyjny dawniej i dziś*, pod red. A. Kalisz, E. Tyc (red.), t. 2, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 31–41. (https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/5671/1/Lapinska_postrzeganie_celebrytow_dawniej_i_dzis.pdf; dostęp: 25.07.2019).
2. *Wywyższeni. Od faraona do Lady Gagi – przewodnik po wystawie*, Muzeum Narodowe w Warszawie 2012.
3. Hasło „sarmatyzm”, [w:] *Słownik literatury staropolskiej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1990, s. 834

Załącznik nr 1

Sarmatyzm, sarmaci

„Sarmatyzm” i „sarmata” to terminy, które w słownikach i encyklopediach przeszły pewną ewolucję, i z trudem poddają się precyzyjnym definicjom. Sarmatyzm panował w Polsce mniej więcej od końca XVI wieku aż do połowy wieku XVIII. Autorzy dzieł pisali o sarmackim narodzie, sarmackiej krwi i wolności, jednakże nikt nie stosował ogólnego hasła „sarmatyzm”, aż do Oświecenia. W *Słowniku mitów i tradycji kultury* Władysław Kopaliński przypomina genezę sarmatyzmu. Z pojęciem tym kojarzy się swoisty sposób bycia: rubaszość, bujność obyczajów, prostota, a także mentalność polskiej szlachty. A z kolei nieodłączną cechą mentalności barokowej była duma. Sarmatyzm był zjawiskiem występującym jedynie w Polsce. Sama szlachta była przekonana, że pochodzi od starożytnego rodu Sarmatów. [...] Niegdyś byli oni [staropolscy sarmaci] jednymi z najważniejszych osób w państwie, posiadali największe przywileje, budzili sympatię królów i żyli w przepychu. Kultura sarmacka odegrała ważną rolę w kreowaniu polskiej szlachty, zachowaniu tradycji, wartości, obyczajów i ideałów. A zatem nic dziwnego, że Sarmaci stali się popularnymi bohaterami literatury polskiej. Ich kreacje przedstawiano tak, by wyróżnić postawy patriotyczne i odnieść je do Ojczyzny.

Sarmatyzm ukazwany był również jako styl życia, a także sposób bycia, moda, obyczajowość czy kultura dnia codziennego. Szlachecki strój, żupany, kontusze, słynne pasy słuckie, broń, rzędy końskie, wyposażenie wnętrz mieszkalnych zrobiły furorę nie tylko na ziemiach Rzeczypospolitej. Obyczajowość sarmacka oprócz polowań, kuligów i licznych pojedynków odegrała kluczową rolę w uroczystościach staropolskich, hucznych weselach oraz ceremoniałach pogrzebowych. W literaturze przedstawiano różne wzorce Sarmatów, np. wzorzec szlachcica – rycerza, jak również szlachcica – ziemianina. To właśnie literatura polska postawiła koncepcję Polski jako przedmurza chrześcijaństwa oraz jej mesjanizmu.

Słownik literatury staropolskiej, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1990, s. 834.

Załącznik nr 2

SFERA ŻYCIA	WNIOSKI
OBYCZAJOWOŚĆ	
RELIGIJNOŚĆ	
PATRIOTYZM	
OSOBOWOŚĆ	
MODA	

Załącznik nr 3

Portret Stanisława Antoniego Szczęki (1652/1654–1710), autor anonimowy, Pałac w Wilanowie

Załącznik nr 4

Porównywany aspekt	Celebryci XXI wieku	Szlachta polska XVII wieku
Kreowanie wizerunku		
Wygląd zewnętrzny		
Stosunek do sławy		
Przywileje		
Gadżety		
Biografia		
Umiejętności		

Lekcja 4

Temat: Gra o tron w Potopie Henryka Sienkiewicza

Czas trwania: 45 minut

Cele lekcji wynikające z podstawy programowej

Uczeń:

- wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe (I.1.8);
- rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji; interpretuje je i wartościuje (I.1.10);
- porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne (I.1.13);
- przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej (I.1.14);
- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.15);
- analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację (I.2.2);
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.6);
- rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną) (II.3.3);
- stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe (II.3.7);
- wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej (III.1.2);
- wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę (III.1.4);
- rozróżnia typy argumentów, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty *ad personam*) (III.1.5);
- zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji (III.2.4);
- w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów (III.2.10);
- rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska (IV.1);
- porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach (IV.2);
- wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi (IV.6).

Metody pracy

- analiza i interpretacja dzieł plastycznych
- analiza i interpretacja fragmentu powieści Sienkiewicza
- dyskusja kierowana

Środki dydaktyczne

- plakaty, reprodukcje malarskie przygotowane samodzielnie przez nauczyciela
- tabela do wypełnienia (załącznik nr 1)
- kserokopie fragmentu *Potopu* (załącznik nr 2)
- graf do uzupełniania przez uczniów (załącznik nr 3)

Przebieg lekcji

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od rozdania uczniom tabeli z tytułami graficznych prezentacji na temat władzy (załącznik nr 1). Następnie wyświetla te dzieła na tablicy multimedialnej. Mogą to być na przykład:

Jean Anouilh, *Antygona* – plakat autorstwa Jana Lenicy

Tycjan, *Karol V w fotelu*

Tycjan, *Karol V po bitwie pod Mühlbergiem*

Szekspir, *Makbet* – plakat do przedstawienia G. Verdiego, *Makbet*, Polish Opera Poster

House of Cards (można wykorzystać plakat przedstawiający F. Underwooda w fotelu)

Wyświetlone dzieła mają być punktem wyjścia do dyskusji, rozmowy. Uczniowie na podstawie swojej wiedzy i poznanych dzieł literackich interpretują wyświetlone dzieła i rozważają główne cechy władzy jako funkcji/roli społecznej. Dyskusja trwa kilka minut. Podczas dyskusji uczniowie notują wnioski i spostrzeżenia w tabeli.

Przykładowo wypełniona tabela:

Sofokles, <i>Antygona</i> – Kreon jako władca wierny zasadom funkcjonowania państwa – dramat racji	Tycjan, <i>Karol V w fotelu</i> – brak wielkości władcy, heroizacji, widać tu starszego, zamyślonego i zmęczonego mężczyznę – przedstawienie cesarza siedzącego w fotelu obitym purpurą na balkonie na tle krajobrazu	Twoja propozycja
Szekspir, <i>Makbet</i> – Duncan jako ideał władcy – Makbet – tyran, niemoralnie zdobyta władza	Tycjan, <i>Karol V po bitwie pod Mühlbergiem</i> – przedstawia cesarza siedzącego na koniu w lśniącej zbroi, którą miał na sobie podczas bitwy	<i>House of Cards</i> (serial Netflix) – polityka jako chłodna i bezwzględna kalkulacja – Frank Underwood jako bezduszny polityk

Nauczyciel zapisuje sugestie uczniów na tablicy. Przykładowe odpowiedzi uczniów:

- władza daje przewagę nad innymi;
- zaspokajają własne ambicje;
- jest siłą sprawczą różnych zdarzeń;
- wpływa na budowanie wizerunku;
- daje dostęp do pieniędzy;
- wpływa na popularność;
- podnosi poziom adrenaliny;
- daje wpływy.

2. W następnej części lekcji nauczyciel proponuje uczniom skupienie uwagi na postaci księcia Janusza Radziwiłła. Uczniowie będą analizowali fragment opisujący plan działania księcia (załącznik nr 2), odczytując motywy postępowania i środki, które podjął w celu zdobycia korony. Przedmiotem analizy będzie stosunek Radziwiłła do króla, do ojczyzny, do samego siebie i do innych (np. Andrzeja Kmicica i pułkowników).

3. Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy (załącznik nr 3), na której jest umieszczony graf. W pustych ramkach uczniowie mają wpisać metody działania, wartości, emocje, którymi Janusz Radziwiłł będzie się posługiwał w drodze do zdobycia korony.

Przykładowo wypełniona karta pracy:

Cel działania	„Chcę ratować ojczyznę”, „Chcę... korony!” – jasno określa swoje dążenia: przewrotnością i podstępem uratować kraj.
Co mówi o sobie?	– ma poczucie władzy, wyłączności w ratowaniu ojczyzny – heroizuje siebie, porównuje siebie niemal do Chrystusa – uważa, że ta korona jest ciężarem, ale on, tylko on, ciężar udźwignie – „Otom jest” – oddaje się Bogu i ojczyźnie
Co mówi o ojczyźnie?	„Rzeczpospolita ginie... i zginąć musi. Nie masz dla niej na ziemi ratunku”. Przepowiada upadek kraju, kreuje wizyjnie jej odrodzenie z popiołów, przepowiada jej przyszłą potęgę, oprócz niego nie ma innej osoby, która uratowałaby kraj przed Szwedami: „Po raz dziesiąty i setny pytam, gdzie inny środek ratunku”.
Jakie motywy nim kierują?	Ratowanie kraju, poświęcenie własnej osoby, lęk przed oddaniem władzy przypadkowym ludziom, w trudnej sytuacji: „Bóg i Fortuna koronę mu na głowę kładą”, ukryta ambicja gwarantująca zbawienie kraju.
Jakie ma plany względem ojczyzny?	Chce ocalić ojczyznę z rozbicia, ostatecznie wypędzić z niej wrogów, uczynić ją potęgą, jaką jeszcze nie była, czasowo chce jej część oddać obcym potęgom, chce ją zbawić jako król-ojciec. „Uwolnię kraj od wojny”, „od zwycięstw i rozszerzenia granic rozpocznę panowanie domu mego. Zakwitnie spokój i pomyślność”.

4. Po zakończeniu pracy nad analizą tekstu nauczyciel prosi uczniów, aby powrócili do tabeli wypełnianej na początku lekcji (załącznik nr 1) i zdecydowali, który według nich typ władcy jest najbliższy Januszowi Radziwiłłowi. Uczniowie powinni porównać znane już sobie postacie władców z profilem politycznego działania i osobowości Radziwiłła i zestawić go z Makbetem czy innymi władcami pochodzącymi z tekstów kultury.

Wnioskiem, który zostanie zapisany po tej dyskusji, powinna być konkluzja, że są takie rodzaje władzy, w których cel uswięca i usprawiedliwia wszystkie możliwe środki i działania rządzących.

5. Nauczyciel, nawiązując do powyższego wniosku, odwołuje się do ważnego dla tematyki władzy utworu *Książe*, który został napisany w XVI wieku przez N. Machiavellego. Dzieło prezentujące ideę „celu uswięcającego środki” dało początek koncepcji władzy, zwanej od nazwiska autora makiawelizmem. Nauczyciel przybliży uczniom definicję makiawelizmu i jego wpływ na sprawowanie władzy.

Jako ilustrację makiawelizmu w *Potopie* prosi wybranego ucznia o przeczytanie kilku zdań, które pojawiły się przed mową Radziwiłła i potwierdzają metodę jego działania:

„Chcę ratować ojczyznę, i wszystkie drogi, wszystkie sposoby do tego mi dobre... Rzym w chwilach klęski mianował dyktatorów – takiej, ba! większej, trwalszej władzy mi potrzeba... Nie pycha mnie do niej ciągnie – kto się czuje na siłach, niech ją za mnie bierze! Ale gdy nie ma nikogo, ja ją wezmę, chyba mi te mury pierwej upadną na głowę!...”

H. Sienkiewicz, *Potop*, t. 1, Warszawa 1954, s. 318–319.

6. Na koniec lekcji nauczyciel pyta uczniów, czy dbanie o dobro ojczyzny usprawiedliwia niemoralne i nieetyczne czyny. Uczniowie powinni rozważyć tę kwestię w odniesieniu do politycznego planu Janusza Radziwiłła oraz całości tekstu.

Załącznik nr 1

<p>Jean Anouilh, <i>Antygona</i> – plakat do przedstawienia autorstwa Jana Lenicy</p>	<p>Tycjan, <i>Karol V w fotelu</i></p>	<p>Twoja propozycja</p>
<p>Szekspir, <i>Makbet</i> – plakat do przedstawienia G. Verdiego, Makbet, Polish Opera Poster</p>	<p>Tycjan, <i>Karol V po bitwie pod Mühlbergiem</i></p>	<p><i>House of Cards</i> (serial Netflix)</p>

Załącznik nr 2

- Dokąd wasza książęca mość dążysz?... Czego chcesz?...
- Chcę... korony! — zakrzyknął Radziwiłł.
- Jezus Maria!...

Nastała chwila głuchoj ciszy – jeno puszczyk na wieży zamkowej począł się śmiać przeraźliwie.

– Słuchaj – rzekł książę – czas powiedzieć ci wszystko... Rzeczpospolita ginie... i zginąć musi. Nie masz dla niej na ziemi ratunku. Chodzi o to, by naprzód ten kraj, tę naszą ojczyznę bliższą, ocalić z rozbicia... a potem... potem wszystko odrodzić z popiołów, jako się feniks odradza... Ja to uczynię... i tę koronę, której chcę, włożę jako ciężar na głowę, by z onej wielkiej mogiły żywot nowy wyprowadzić... Nie drżysz! Ziemia się nie rozpada, wszystko stoi na dawnym miejscu, jeno czasy nowe przychodzą... Oddałem ten kraj Szwedom, aby ich orężem drugiego nieprzyjaciela pohamować, wyżnać go z granic, odzyskać, co stracone, i w jego własnej stolicy mieczem traktat wymusić... Słyszysz ty mnie? Ale w onej skalistej, głodnej Szwecji nie masz dość ludzi, dość sił, dość szabel, aby tę niezmierną Rzeczpospolitą zagarnąć. Mogą zwyciężyć raz i drugi nasze wojsko; utrzymać nas w posłuszeństwie nie zdołają... Gdyby każdym dziesięciu ludziom tutejszym dodać za strażnika jednego Szweda, jeszcze by dla wielu dziesiątków strażników nie stało... I Karol Gustaw wie o tym dobrze, i nie chce, i nie może zagarnąć całej Rzeczpospolitej... Zajmie Prusy Królewskie, część Wielkopolski co najwięcej – i tym się będzie kontentował. Ale aby owymi nabytkami mógł na przyszłe czasy bezpiecznie władać, musi sojusz Korony z nami rozerwać, bo inaczej nie osiedlałby się w tamtych prowincjach. Cóż się więc stanie z tym krajem? Komu go oddadzą? Oto, jeśli ja odrzucę tę koronę, którą mi Bóg i fortuna na głowę kładą, tedy oddadzą go temu, kto go w tej chwili istotnie opanował... Lecz Karol Gustaw nierad tego czynić, by sąsiedzkiej potęgi zbyt nie utuczyć i groźnego sobie nieprzyjaciela nie stworzyć. Chyba, że ja koronę odrzucę, wówczas musi tak być... Zali więc mam prawo ją odrzucać? Zali mogą pozwolić, aby stało się to, co ostatnią zgubą grozi? Po raz dziesiąty i setny pytam: gdzie inny środek ratunku? Niech się więc dzieje wola boża! Biorę ten ciężar na ramiona. Szwedzi są za mną, elektor, nasz krewny, pomoc przyrzeka. Uwolnię kraj od wojny! Od zwycięstw i rozszerzenia granic rozpocznę panowanie domu mego. Zakwitnie spokój i pomyślność, ogień nie będzie palił wsi i miast. Tak będzie i tak być musi... Tak mi dopomóż Bóg i święty Krzyż – bo czuję w sobie siłę i moc z nieba mi daną, bo chcę szczęścia tej krainy, bo nie tu jeszcze koniec moich zamysłów... I na te światła niebieskie przysięgam, na te drgające gwiazdy, że niech jeno siła i zdrowia mi starczy, a cały ten gmach walący się dzisiaj odbuduję na nowo i potężniejszym niż dotąd go uczynię.

Ogień bił ze źrenic i oczu księcia i całą jego postać otaczał jakiś blask niezwykły.

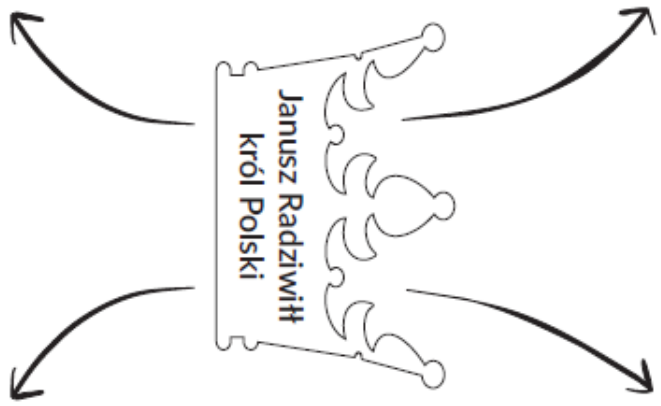
– Wasza książęca mość! – zakrzyknął Kmicic – umysł objąć tego nie może, głowa pęka, oczy boją się patrzeć przed siebie!

– Potem – mówił dalej Radziwiłł, jakby idąc za dalszym biegiem własnych myśli – potem... Jana Kazimierza nie pozbawią Szwedzi państwa ni panowania, ale go w Mazowszu i Małopolsce zostawią. Bóg mu nie dał potomstwa. Potem przyjdzie elekcja... Kogóż na tron wybiorą, jeśli chcą dalszy sojusz z Litwą utrzymać? Kiedyż to tamta Korona doszła do potęgi i zgniotła moc krzyżacką? Oto gdy na jej tronie zasiadł Władysław Jagiełło. I teraz tak będzie... Polacy nie mogą kogo innego na tron powołać, jeno tego, kto tu będzie panował. Nie mogą i nie uczynią tego, bo zginą, bo im między Niemcami i Turczynem powietrza w piersi nie stanie, gdy i tak rak kozacki pierś tę toczy! Nie mogą! Ślepy, kto tego nie widzi; głupi, kto tego nie rozumie! A wówczas obie krainy znowu się połączą i zleją się w jedną potęgę w domu moim! Wówczas obaczym, czy oni królikowie skandynawscy ostoją się przy dzisiejszych pruskich i wielkopolskich nabytkach. Wówczas powiem im: „*quos ego!*”, i tą stopą wychudłe zebra im przycisnę, i stworzę taką potęgę, jakiej świat nie widział, o jakiej dzieje nie pisały, a może do Konstantynopola krzyż, miecz i ogień poniesiem i grozić będziem nieprzyjaciółom, spokojni wewnątrz! Wielki Boże, który obracasz gwiazd kręgi, dajże mi ocalić tę nieszczęsną krainę na chwałę Twoją i całego chrześcijaństwa, dajże mi ludzi, którzy by zrozumieli myśl moją i do zbawienia chcieli rękę przyłożyć. Otom jest!...

H. Sienkiewicz, *Potop*, t. 1, Warszawa 1954, s. 319–321.

Załącznik nr 3

<p>Co mówi o ojczyźnie?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Co mówi o sobie?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
 <p>Janusz Radziwiłł król Polski</p>	
<p>Jakie ma plany wobec ojczyzny?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Jakie motywy nim kierują?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

LEKCJA 5

Temat: Co Henryk Sienkiewicz zrobił z historią?

Czas trwania: 45 minut

Cele lekcji wynikające z podstawy programowej

Uczeń:

- rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwór literacki w czasie pozytywizmu (I.1.1);
- rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego, określa ich funkcje (I.1.4);
- wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe (I.1.8);
- rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami historycznymi, poddaje ją refleksji (I.1.9);
- rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, interpretuje je i wartościuje (I.1.10);
- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty (I.1.15);
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.16);
- analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację (I.2.2);
- rozpoznaje specyfikę tekstów popularnonaukowych i naukowych; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach (I.2.3);
- rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym (II.2.7);
- rozpoznaje i określa funkcje tekstu – informatywną, poetycką, impresywną – w tym perswazyjną (II.3.3);
- formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych (III.1.1);
- zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie (III.2.1);
- buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata (III.2.2);
- zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji (III.2.4);
- tworzy spójną wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, notatkę syntetyzującą (III.2.6);
- w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów (III.2.10);
- rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska (IV.1);
- korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej (IV.3);
- wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny (IV.3).

Metody nauczania

- dyskusja kierowana
- analiza tekstu literackiego i naukowego
- uzupełnianie wolnych miejsc w tabeli
- kreatywne projektowanie gry

Środki dydaktyczne

- kolorowe pisaki
- kserokopie z tekstem do analizy (załączniki nr 1–4)
- tabela (załącznik nr 5)

Przebieg lekcji

1. Nauczyciel odwołuje się do doświadczeń uczniów w poznawaniu historii, zadaje pytania:
  - Czy historia jest ciekawym tematem do zgłębiania przez młodego człowieka?
  - Jakie sposoby przekazywania historii najbardziej do was przemawiają?
  - Co, według czytelników XXI wieku, wpływa na atrakcyjność przekazu wydarzeń historycznych?

Przykładowe odpowiedzi uczniów:

- odniesienie do ciekawostek historycznych (np. anegdoty, plotki, sensacje, wygląd postaci historycznych);
- przystępna forma przekazu historycznego (list, dziennik czy powieść);
- zwrócenie uwagi na historię pojedynczych osób, a nie narodów.

2. Nauczyciel zapisuje temat zajęć na tablicy. Zwraca uwagę, że w XIX wieku odwoływano się do różnych tradycji przedstawiania wydarzeń z przeszłości. Sienkiewicz czerpał inspirację z dzieł Józefa Ignacego Kraszewskiego (dokumentaryzm historyczny), Waltera Scotta (rzeczywistość dziejowa z fikcyjną fabułą), Wacława Rzewuskiego (gawędy szlacheckie) czy Aleksandra Dumasa (eksponowanie przygód przy ograniczaniu historii).

3. Nauczyciel informuje uczniów, że na lekcji poświęconej przedstawieniu historii w *Potopie* będą się skupiać na okolicznościach związanych z oblężeniem klasztoru na Jasnej Górze. Odwołując się do znajomości historii Polski, nauczyciel przypomina, że powieść powstała pod koniec XIX wieku (1886), kiedy Polski nie było na mapie Europy. Dlatego Henryk Sienkiewicz pisał *Potop* z konkretną intencją: „ku pokrzepieniu serc”. Uczniowie powinni zinterpretować te słowa, aby dokładnie zrozumieć ich znaczenie. Warto też zadać im pytanie:

- Czy forma przekazu może mieć wpływ na odbiorców i – konkretnie – na podniesienie narodu na duchu w tak trudnej dziejowej sytuacji?

4. Nauczyciel czyta na głos fragment wypowiedzi prof. Ryszarda Koziołka poruszający zagadnienie podejmowania tematu historii w literaturze.

„Problem wiarygodności powieści historycznej nie wynika z uzupełniania fikcją brakujących informacji o przeszłości – historycy też tak robią. Obiektem podejrzania jest atrakcyjność literackiego ujęcia historii, czyli takiego użycia sztuczek języka (**narracji, fabuły, psychologii postaci**), że przeszłość przestaje być obcą krainą, zamieszkaną przez dziwne istoty mówiące niezrozumiałym językiem, ale przeciwnie – zajmuje czytelnika bardziej niż jego współczesność”.

R. Koziołek, *Historia to nie jest kraj dla martwych ludzi*, [w:] *Dobrze się myśli literaturą*, Wołowiec 2016, s. 106.

Uczniowie analizują przeczytany fragment wypowiedzi i wskazują, co wyróżnia sposoby opowiadania o przeszłości. Według tych wskazówek poddają analizie fragmenty zapisane w opracowaniach naukowych i fragmentach *Potopu* (załączniki nr 1–4).

Warto zachęcić uczniów do zaznaczania na wydrukach różnymi kolorami (czerwony – bohaterowie, niebieski – fabuła, zielony – narracja) fragmentów tekstu odpowiadających częściom tabeli.

5. Nauczyciel rozdaje uczniom karty pracy z tabelą do wypełnienia (załącznik nr 5). Uczniowie pracują w parach i ich zadaniem jest analiza porównawcza sposobów mówienia o historii na podstawie obu źródeł: historycznego i literackiego. Swoje uwagi zapisują w przygotowanej przez nauczyciela tabeli.

Przykładowo wypełniona tabela:

Wyróżniki według Ryszarda Koziółka	Tekst naukowy	Tekst literacki
Psychologia postaci – co wiemy o bohaterze i w jaki sposób pozyskujemy te informacje?	– konkretne nazwiska, podanie imion i nazwisk – postaci rzeczywiste, znane z historii – podawanie tytułów, stopni wojskowych, stanowisk, pełnionych funkcji (miecznik, hetman) – przypisanie konkretnego działania znanego z historii	– wnikliwa prezentacja bohatera – znamy jego poglądy, motywację, reakcje, emocje – opis stroju i gestów – przypisanie bohaterom tytułów, stopni wojskowych, stanowisk, pełnionych funkcji – odsyłanie rozmów do poglądów, np. religii – znamy przeszłość, teraźniejszość i plany bohatera
Fabuła – w jaki sposób prezentuje się wydarzenia?	– trzymanie się kolejności przedstawianych wydarzeń – rzetelna faktografia – określanie skutków działań – liczby – daty	– ciąg przyczynowo-skutkowy – obecność opisów, niekiedy obszernych, szczegółowych – wprowadzanie wiadomości dotyczących stanu Rzeczypospolitej
Narracja – w jaki sposób opowiada się o wydarzeniach?	– język pozbawiony ozdobników – słowa konkretne, profesjonalizmy, słownictwo naukowe – zdania nierozwinięte – dominuje funkcja informacyjna – obiektywizm przedstawianych faktów	– język pełni funkcję poetycką – epitety, metafory, porównania, hiperbole, stylizacja biblijna, oksymoron – zdania złożone, rozwinięte – obecność dialogów nacechowanych emocjami – narracja trzecioosobowa, wszechwiedzący narrator, znający świat bohaterów – formy adresatywne, tytuły – makaronizmy

6. Po wykonaniu zadania uczniowie podejmują dyskusję, czy zastosowana w *Potopie* kreacja, w której prawda historyczna przeplata się z fikcją literacką, jest atrakcyjną formą przekazu historii. Uczniowie powinni się odnieść zarówno do analizowanego fragmentu, wniosków z tabeli, jak i całości przeczytanego tekstu. W trakcie rozmowy nauczyciel, powołując się na słowa Koziółka, wybitnego sienkiewiczologa naszych czasów, pyta:

– Czy wobec tak bogato przedstawionej historii można Sienkiewicza określić mianem „J.K. Rowling XIX wieku”?

Dyskusja powinna zakończyć się wnioskami, z których wynika, że każdy autor chce być atrakcyjny dla swoich czytelników, a każda epoka potrzebuje własnego rodzaju literatury – dla Sienkiewiczowskiej prozy priorytetem było hasło: „ku pocrzepieniu serc”.

7. Ponieważ cechą najnowszej kreacji staje się interaktywność – zaangażowanie odbiorcy w działanie, nauczyciel poleca uczniom przygotowanie projektu gry komputerowej lub planszowej jako formy podniesienia atrakcyjności prezentowanej historii w utworze Sienkiewicza. Gra powinna przybliżać przebieg i okoliczności obrony Jasnej Góry podczas wojen szwedzkich.

Kryteria, które uczniowie powinni uwzględnić w projekcie:

Fabula musi się toczyć w XVII-wiecznym klasztorze.

Wprowadzamy tylko artefakty związane z czasami potopu szwedzkiego.

Używamy nazw pochodzących z tekstu Sienkiewicza.

Określamy cechy bohaterów obrony Jasnej Góry wraz z ich możliwościami.

Uczniowie powinni zaprojektować wygląd bohaterów, teren, atrybuty postaci, bonusy, jedno zakończenie lub kilka.

Gra może uwzględniać kolejne levele/ poziomy.

Załącznik nr 1

Oblężenie Jasnej Góry (8 listopada – 27 grudnia 1655)

W czasie „potopu”, kiedy paulini odmówili dowódcy wojsk szwedzkich Janowi Weyhardowi Wrzeszczowiczowi poddania klasztoru, ten postanowił zająć Jasną Górę siłą. Pod twierdzą przybył gen. szwedzki Burchard Müller na czele 2 tys. ludzi i 8 dział. Klasztoru broniło 68 zakonników, 160 żołnierzy regularnych pod wodzą Piotra Czarnieckiego i 50 szlachty z miecznikiem sieradzkim Stefanem Zamoyskim. 11 grudnia nadeszły z Krakowa posiłki szwedzkie: 2 ciężkie i 4 lżejsze działa i dwie kompanie piechoty z regimentu Fromholda Wolffa. Rozpoczął się intensywny ostrzał klasztoru. Załoga twierdzy prowadziła obronę aktywną, wypadając co jakiś czas na pozycje szwedzkie. Z czasem na zapleczu wojsk szwedzkich zaczęło się pojawiać coraz więcej oddziałów partyzanckich. W tej sytuacji, wobec wzrastającego zagrożenia i wyczerpywania się zapasów prochu, gen. Müller zwinął oblężenie i wycofał się spod Jasnej Góry.

Autor hasła: dr Jerzy Ronikier – historyk kultury i mentalności. Pracował w Instytucie Zarządzania oraz Instytucie Informacji Naukowej i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor pracy *Hetman Adam Sieniawski i jego regimentarze. Studium z historii mentalności szlachty polskiej 1706–1725*.

Załącznik nr 2

W tym samym czasie rozlała się na Rzeczpospolitą fala szwedzkiego potopu. Karol Gustaw X uderzając na Rzeczpospolitą pragnął zagarnąć jej bogactwa [...]. Pod Ujściem 25 lipca 1655 r. szlachta wielkopolska bez walki przyjęła protekcję szwedzką. To samo uczynił 18 sierpnia w Kiejdanach hetman Janusz Radziwiłł wraz ze szlachtą litewską. Karol Gustaw wszedł 9 września bez walki do Warszawy. Poddawały się kolejne województwa, Jan Kazimierz uchodził do Krakowa. [...] W dniu 19 listopada Szwedzi rozpoczęli oblężenie Klasztoru Jasnogórskiego. Niepowodzenie tego oblężenia odbiło się szerokim echem w Rzeczypospolitej.

M. Tymowski, J. Kieniewicz, J. Holzer, *Historia Polski*, Warszawa 1990, s. 164–165.

Załącznik nr 3

Tymczasem z karczmy wyniesiono płonące pochodnie. Z karety wysiadł poważny personat, czarno z cudzoziemska ubrany w płaszcz długi do kolan, podbity tołubem lisim, i w kapeluszu z piórami.

Oficer chwycił pochodnię z rąk rajtara i skłoniwszy się raz jeszcze, rzekł:

– Tędy, ekscelencjo! [...] Jestem Weyhard Wrzeszczowicz, *ordinariusz prowiantmagister* jego królewskiej mości Karola Gustawa, wysłany z eskortą na spotkanie waszej ekscelencji.

– Miło mi poznać tak zacnego kawalera – rzekł czarno ubrany personat, oddając ukłon za ukłon. [...]

– Jestem w służbie najjaśniejszego króla szwedzkiego – odrzekł z ukłonem Wrzeszczowicz.

– Nie chcę ja bynajmniej tej służbie ubliżyć – odparł Lisola – ale takie służby bywają przemijające, będąc zaś poddanym naszego miłościwego pana, gdziekolwiek waszmość byś był, komukolwiek byś służył, nie możesz kogo innego za przyrodzonego zwierzchnika uważać.

– Tego nie neguję.

– Więc też powiem szczerze waszmości, że pan nasz boleje nad tą prześwietną Rzeczpospolitą [...] Co waszmości uczynili Polacy, że im taką nieżyczliwość okazujesz?...

– Ekscelencjo! Siła mógłbym na to odpowiedzieć, ale obawiam się nadużyć cierpliwości waszej ekscelencji.

– Waszmość wydajesz mi się być nie tylko znamienitym oficerem, ale i rozumnym człowiekiem, a mnie mój urząd nakazuje patrzeć, słuchać, o racje wypytywać; mów więc waszmość choćby najobszerniej i nie obawiaj się znużyć mej cierpliwości. [...]

– Tedy wypowiem wszystko, co mam na myśli. Jako wielu szlachty, młodszych synów, tak i ja musiałem fortuny poza granicami kraju szukać, przybyłem więc tutaj, gdzie i naród jest mojemu pokrewny, i cudzoziemców chętnie do służby zażywają.

– Żle waszą mość przyjęto?

– Dano mi żupy solne w zawiadywanie. Znalazłem przystęp do chleba, do ludzi i do samego króla. Obecnie służę Szwedom [...].

– A to z jakich racyj?

– A z jakich racyj można więcej ode mnie wymagać niż od Polaków samych? Gdzie są dziś Polacy? Gdzie senatorowie tego królestwa, książęta, magnaci, szlachta, rycerstwo, jeśli nie w obozie szwedzkim? [...] Czemu to ja, cudzoziemiec, mam być wierniejszym królowi polskiemu i Rzeczpospolitej niż oni sami? Czemu miałbym pogardzać tą służbą, o którą oni sami się proszą?

Lisola nie odrzekł nic. [...]

– Mów waszmość dalej – rzekł wreszcie – naprawdę, szczególne rzeczy mi mówisz.

– Ja szukam fortuny tam, gdzie ją znaleźć mogę – rzekł Wrzeszczowicz – a że ten naród ginie, nie potrzebuję się o to więcej troszczyć od niego samego. Zresztą, choćbym się troszczył, nic by to nie pomogło, bo oni zginąć muszą!

– A to dlaczego?

– Naprzód dlatego, że sami tego chcą; po wtóre, że na to zasługują. Ekscelencjo! Jest-li na świecie drugi kraj, gdzieby tyle nieładu i swawoli dopatrzeć można?... Co tu za rząd? – Król nie rządzi, bo mu nie dają... Sejmy nie rządzą, bo je rwą... Nie masz wojska, bo podatków płacić nie chcą; nie masz posłuchu, bo posłuch wolności się przeciwi; nie masz sprawiedliwości, bo wyroków nie ma komu egzekwować i każdy możniejszy je depce; nie masz w tym narodzie wierności, bo oto wszyscy pana swego opuścili; nie masz miłości do ojczyzny, bo ją Szwedowi oddali za obietnicę, że im po staremu w dawnej swawoli żyć nie przeszkodzi... Gdzieby indziej mogło się coś podobnego przytrafić? [...]

– Panie Weyhard, czy waćpan jesteś katolikiem?

Wrzeszczowicz zmieszał się.

– Tak jest, ekscelencjo! – odpowiedział.

– Słyszałem w Wieluniu, że są tacy, którzy namawiają jego królewską mość Karola Gustawa, ażeby klasztor jasnogórski zajął... Czy to prawda?

– Ekscelencjo! Klasztor leży blisko śląskiej granicy, i Jan Kazimierz snadnie od niego zasiłki mieć może. Musimy go zająć, aby temu przeszkodzić... Jam pierwszy zwrócił na to uwagę i dlatego jego królewska mość mnie tę funkcję powierzył. [...]

– Nie mam nic tajnego do powiedzenia – odrzekł Lisola – ale ponieważ jestem także katolik, nie chciałbym, aby świętemu miejscu stała się jaka krzywda... [...]

– [...] Mogę jednak waszą ekscelencję w tym uspokoić, że świętemu miejscu żadna profanacja się nie stanie. Jam katolik...

H. Sienkiewicz, *Potop*, t. 2, Warszawa 1954, s. 185–190.

Załącznik nr 4

Jak czasem stada wędrownych żurawi, znużone długim lotem obsiadają wzgórza wyniosłe, tak roje tych ognistych posłanników padały na szczyty kościoła i na drewniane dachy zabudowań. Kto nie brał udziału w walce, kto nie był przy armatach, ten siedział na dachach. Jedni czerpali wodę w studniach, drudzy ciągnęli sznurami wiadra, trzeci tłumili pożar mokrymi płachtami. Niektóre kule łupiąc belki i krokwie wpadały na strychy, i wnet dym a woń spalenizny nappełniała wnętrze budynków. Lecz i na strychach czyhali obrońcy z beczkami wody. Najcięższe bomby przebijały nawet i pułapy. Mimo nadludzkich wysiłków, mimo czujności zdawało się, że pożoga prędzej czy później musi ogarnąć klasztor. Pochodnie i kłęby konopne, spychane drągami z dachów, utworzyły pod ścianami stopy gorejące. Okna pękały od żaru, a niewiasty i dzieci zamknięte w izbach dusiły się dymem i gorącem.

Ledwie pogaszono jedne pociski, ledwie wody spłynęły po zrębach, leciały nowe stada rozpalonych kul, płonących szmat, skier, żywego ognia. Cały klasztor był nim objęty, rzekłbyś: niebo otworzyło się nad nim i ulewa piorunów nań spada; jednak gorzał, a nie palił się, płonął i nie zapadał w rumowisko, co więcej, wśród tego morza płomieni śpiewać począł jak ongi młodzieńcy w piecu ognistym.

H. Sienkiewicz, *Potop*, t. 2, Warszawa 1954, s. 254.

Załącznik nr 5

Wyróżniki według Ryszarda Koziołka	Tekst naukowy	Tekst literacki
Psychologia postaci – co wiemy o bohaterze i w jaki sposób pozyskujemy te informacje?		
Fabuła – w jaki sposób prezentuje się wydarzenia?		
Narracja – w jaki sposób opowiada się o wydarzeniach?		